

KÜLTÜRÜN AÇIK HAVA SAHNESİ: GÖREME, PAŞABAĞLARI VE ZELVE AÇIK HAVA MÜZELERİ

Gökhan MASKAR (Nevşehir Müze Müdürü) - Derya ALDEMİR (Müze Araştırmacısı)
Hülya ERGÜN CÖMERT (Arkeolog) - Fatma ÖZTÜRK KALAY (Müze Araştırmacısı)

'Müze' denince çoğumuzun gözünde, cam vitrinlerin ardında sessizce duran eski eserler canlanır. Oysa artık geçmiş, camın ardında değil; taşın, toprağın ve rüzgârın dokusunda hissediliyor.

Zelve Açık Hava Müzesi Detay Görsele

Modern müzeler; kültürel, sanatsal, bilimsel ve doğal mirasın bir araya geldiği, keşif duygusunu harekete geçiren, etkileşimli deneyim alanlarıdır. Günümüzde nesnelerin sergilendiği kapalı salonların yerini, ziyaretçisini içine alan, hikâyeler anlatan, dijital araçlarla desteklenen canlı müzeler almıştır. Günümüz müzeciliğinde önemli bir yere sahip olan açık hava müzeciliği ise tarihi, doğanın içinde, kendi ışığı ve rüzgârıyla birlikte yaşıyor ve kültürel mirasa farklı bir bakış açısı kazandırıyor. Bu anlayış, yalnızca eserleri korumayı değil; toplumun belleğini, kültürel kimliğini ve insanla doğa arasındaki bağ da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ziyaretçi artık bir seyirci değil; tarihin içinde yürüyen, onu duyan, koklayan ve hisseden bir yoldur.

Açık hava müzeleri, tarihî yapıları, geleneksel yaşam alanlarını, zanaatları ve ritüelleri özgün çevrelerinde sergileyerek kültürel mirası koruma anlayışının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu müzeler, sadece nesneleri değil; onların ait olduğu mimari dokuyu ve yaşam biçimini de korumaktadır. Açık hava müzeciliğinde bu nedenle, koruma ve kullanma arasındaki denge gözetilmektedir. Bu anlayışla hem yapılar korunmakta hem de ziyaretçilerin onları doğru biçimde deneyimlemesi sağlanmaktadır. Açık hava müzeleri aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın yaşam bulduğu alanlardır. Zanaatkârların emeği, yöresel yemeklerin kokusu, halk oyunlarının ritmi, geleneksel dilsel ifadeler ve üretim teknikleri bu alanlarda yeniden hayat bulmaktadır.

UNESCO'nun 'yaşayan miras' yaklaşımıyla uyumlu olan bu anlayış, geçmişini donmuş bir vitrin olmaktan çıkarıp canlı bir kültürel sahneye dönüştürmektedir. Açık hava müzeleri, aynı zamanda sanatın demokratikleşmesini ve kültürel paylaşımların çoğalmasını destekleyen birer platform olarak öne çıkar. Kapadokya'nın kadim coğrafyasında, geçmişle bugünü buluşturan bu açık hava sahneleri, ziyaretçilere bir tarih gezisinin yanında duyularla ve düşüncelerle bütünleşen unutulmaz bir kültürel deneyim sunar.

Açık hava müzeleri; arkeoloji, etnografi, mimarlık tarihi ve antropoloji gibi alanlarda çalışan araştırmacılar için canlı bir laboratuvar niteliğindedir. Geleneksel yapı teknikleri, el işçiliği ve yaşam biçimleri üzerine yapılan gözlemler, geçmişin daha doğru belgelenmesini sağlamaktadır. Bunların yanı sıra, açık hava müzeleri çevresel sürdürülebilirlik açısından da farkındalık yaratmaktadır. İnsan ve doğa arasındaki tarihî dengeyi görünür kılarak, günümüz çevre bilincine ilham vermektedir.

Göreme Açık Hava Müzesi Kiliseleri Genel Görüşü

Ekonomik açıdan incelendiğinde açık hava müzelerinin yerel kalkınmanın önemli bir parçası olduğu görülmektedir. Bu alanlar kültür turizmi sayesinde bölge halkına istihdam sağlarken, el sanatlarının ve geleneksel üretimin devamını da desteklemektedir. ICOM (Milletlerarası Müzeler Konseyi) ve OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) raporları da müzelerin artık sadece kültürel bir nitelik taşımasının yanında sosyoekonomik birer aktör olduğunu vurgulamaktadır.

Göreme, Zelve ve Paşabağları açık hava müzeleri, Kapadokya'nın hem taşınmaz hem de yaşayan kültürel mirasını koruyan ve yaşatan eşsiz

merkezler olarak öne çıkmaktadır. Bu alanlar, ziyaretçilerini yalnızca tarihî yapılarla değil, doğayla iç içe geçmiş bir kültür sahnesine, sanatın ve toplumsal deneyimin tam ortasına davet eder. Açık hava müzeleri, modern dünyada kültürün korunması ve yaşatılmasının ötesinde, estetik duyarlılığı geliştiren, eğitim ve toplumsal farkındalığı artıran canlı merkezler olarak işlev görmektedir. Kapadokya'nın vadilerinde yürürken, peribacalarının arasında dolaşırken ya da tarihî kiliselerin içini keşfederken, geçmişin ve bugünün iç içe geçtiği bir deneyim yaşanır. Ziyaretçiler, salt izleyici konumundan çıkarak duyan, hisseden, dokunan ve öğrenen katılımcıya dönüşür.

Bu süreç, kültürel mirasın nesiller arası aktarılmasını sağlarken, toplumsal belleğin canlı kalmasına ve kültürel kimliğin güçlenmesine katkıda bulunur.

Tüm bu yönleriyle açık hava müzeleri, modern dünyada tarihin ve kültürün yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda yaşatılmasını sağlayan dinamik merkezler hâline gelmiş durumdadır. Geçmişle bugünü birleştirirken kültürel kimliğin temellerini güçlendirmekte ve geleceğe aktarılabilir bir miras

bilincinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Nevşehir ilinin doğal güzellikleri, bahsettiğimiz bu anlayışın en özgün örneklerine sahiptir. Göreme Açık Hava Müzesi, Paşabağları Ören Yeri ve Zelve Açık Hava Müzesi, sadece taşın şekillendirdiği bir coğrafya özelliğinden sıyrılarak insanın doğayla ve inançla kurduğu ilişkinin canlı tanıkları olarak karşımıza çıkmakta; bir dönemin yaşam biçimini, inanç sistemini ve estetik anlayışını, doğal ışık altında ve rüzgârın sesiyle birlikte ziyaretçilerine aktarmaktadır.

Nevşehir Müzesi

1967 yılında, Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan sübyan mektebi ve aşevi restore edilmiş ve bölgenin ilk müzesi olarak ziyarete açılmıştır. O yıllarda müze, Kapadokya'nın kültürel belleğini koruyan bir hazine sandığı gibiyken duvarlarının arasındahem yerel halkın geçmişi hem de Anadolu'nun kadim izleri saklıydı. Tam yirmi yıl boyunca bu tarihî külliye de hizmet veren müze, 1987'de Nevşehir Kültür Merkezi'ne taşınmıştır. Bu taşınma, müzenin yalnızca mekân değiştirmesi olarak kalmamış, daha

geniş bir kitleye ulaşma yolunda attığı önemli bir adım olmuştur. Ancak 6 Şubat 2023'te yaşanan büyük deprem, bölgedeki birçok tarihî yapıda olduğu gibi Nevşehir Müzesi binasında da hasara yol açmıştır. Güvenlik nedeniyle müze geçici olarak ziyarete kapatılmış, bu süreçte kültürel mirasın korunması için çalışmalar sürdürülmüştür. Aralık 2023 itibarıyla da müzenin idari birimi, Kapadokya Alan Başkanlığı binasına taşınmıştır.

Göreme Açık Hava Müzesi

Nevşehir'e 13 km, Göreme kasabasına ise 2 km uzaklıktaki kaya yerleşimi, 4. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar yoğun bir manastır yaşamına ev sahipliği yapmıştır. Her kaya bloğunun içinde kiliseler, şapeller, yemekhaneler ve oturma alanları bulunmaktadır. Aziz Basil Şapeli'nden Yılanlı Kilise'ye, Karanlık Kilise'den Rahibeler Manastırı'na kadar dokuz önemli kilise ve şapel, bu alanın kalbini oluşturmaktadır. Ayrıca Kapadokya'nın en büyük kiliselerinden biri olan Tokalı Kilise müzenin yaklaşık 200 metre aşağısında yer almaktadır. 1967 yılında ziyarete açılan Göreme Açık Hava Müzesi, sadece tarihî bir alan olmanın ötesine geçerek sanat ve kültürün buluşma noktası hâline gelmiştir. Konserler, sergiler ve eğitim odaklı etkinlikler, ziyaretçilere sanatla doğrudan temas

imkânı sunmaktadır. Açık hava müzeciliğinde düzenlenen bu tür aktiviteler, sanatın yalnızca galerilerle sınırlı kalmayıp halkın gündelik yaşamına taşınmasını sağlamaktadır. Böylece farklı yaş ve sosyal gruplardan insanlar, sanatın demokratikleşmesine, toplumsal farkındalığın artmasına ve kültürel deneyimin kolektif bir paylaşım hâline gelmesine tanık olmaktadır. Bu tür deneyimler, sanatın nesiller arası aktarımını desteklemekte, genç sanatçıların motivasyonunu artırmakta ve toplumun kültürel farkındalığını güçlendirmektedir. Böylece Göreme Ören Yeri yalnızca tarihî bir alan olarak kalmamakta, aynı zamanda eğitsel ve kültürel paylaşım platformuna dönüşmektedir.

Zelve Açık Hava Müzesi Detay Görself

Zelve Ören Yeri

Kapadokya'nın, doğal, tarihî ve kültürel açıdan en dikkat çekici alanlarından bir diğeri de Zelve Açık Hava Müzesi'dir. UNESCO Dünya Kültür Mirası ve Göreme Tarihî Milli Parkı sınırları içinde yer alan Zelve, hem doğal hem de arkeolojik sit alanı olarak korunmaktadır. Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı Zelve Vadisi, kuzeyden güneye doğru uzanan üç vadiyle tarihî ve kültürel zenginlikler sunmaktadır.

Kayadan oyulmuş kiliseler, manastırlar, camiler, meskenler, değirmenler ve tüneller, bölgenin geçmişteki yaşamına dair önemli ipuçları verir. Vadilerdeki Direkli Kilise, Balıklı Kilise, Üzümlü Kilise ve Geyikli Kilise gibi yapılar, 9. ve 13. yüzyıllar arasında Zelve'nin önemli bir yerleşim ve dinî merkez olduğunu gözler önüne sermektedir. Zelve'nin sosyal ve ekonomik yaşamına ilişkin bulgular, bölgenin geçmişine ışık tutan önemli veriler sunmaktadır. Yüksek kayalara oyularak inşa edilen güvercinlikler, özellikle 19. ve 20. yüzyıl başlarına tarihlenmekte olup, kuş gübresinden bağcılıkta yararlanmak amacıyla yapılmıştır. Bu uygulama, yalnızca tarımsal üretimi desteklemekle kalmamış; doğal çevre ile ekonomik faaliyetlerin uyum içinde yürütüldüğü özgün bir yaşam biçiminin de göstergesi olmuştur.

Üzüm bağlarının verimliliğini artıran bu yöntem, Zelve'nin ekonomik yapısı ile kültürel pratiklerinin birbirine sıkı biçimde bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. 1952 yılına kadar yerleşim alanı olarak kullanılan Zelve'de yaşayan halk, artan güvenlik riskleri nedeniyle Yeni Zelve'ye (Aktepe köyü) taşınmak zorunda kalmış olsa da bölgenin tarihî ve kültürel dokusu günümüze kadar özenle korunmuştur.

Doğal ve Kültürel Mirasına Sahip Çık Etkinliğı

Kültür Koruyucuları Etkinliği

Zelve Ören Yeri, sadece geçmişi yansıtmakla kalmayıp; günümüzün genç kuşaklarına da ilham vermektedir. Nevşehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde 7-17 yaş arasındaki çocuk ve gençler için düzenlenen Mapping Gösterisi, açık hava müzelerinin eğitim ve yaratıcılık açısından sunduğu fırsatları gözler önüne sermektedir. Katılımcılar, tarihî mekânlarda teknoloji ve sanatın buluştuğu bir deneyim yaşarken, kültürel mirasla birebir etkileşim kurmaktadır.

Buna ek olarak, Paşabağları ile Zelve Ören Yeri arasındaki yürüyüş yolunda Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ile iş birliği içerisinde gerçekleştirilen 'Doğal ve Kültürel Mirasına Sahip Çık' etkinliği ise hem doğanın korunmasına hem de toplumda çevresel farkındalığın artmasına katkı sağlamıştır. Katılımcılar, yürüyüş sırasında çevre kirliliğine neden olan atıkları toplayarak, tarihî ve doğal mirasa sahip çıkmanın somut bir örneğini sergilemişlerdir. Bu tür etkinlikler, açık hava müzeciliğinin sadece tarih ve sanatla değil, toplumsal sorumluluk ve sürdürülebilir çevre bilinci ile de ilişkilendirilebileceğini bizlere göstermektedir.

Paşabağları Antalya Devlet Opera ve Balesi Sanatçıları Konseri

Paşabağları Ören Yeri

Kapadokya'nın gizemli vadilerinden olan Paşabağları Ören Yeri, diğer adıyla 'Rahipler Vadisi', Nevşehir'in en etkileyici doğal ve tarihî alanlarından bir diğeridir. Burası, mantar şeklindeki peribacalarıyla ünlü ve tarih boyunca keşişlerin, rahiplerin inziva hayatı sürdüğü bir sığınak olmuştur. Özellikle 3. ve 4. yüzyıllarda, peribacalarının içine oyulmuş hücre ve şapellerde yaşayan rahiplerin; halktan uzak, dua ve ibadetle yaşadığı bilinmektedir. Aziz Simeon'a adanmış bir peribacası ise bu inziva geleneğinin en bilinen örneklerinden biri olarak ziyaretçilerini karşılar.

Paşabağları Ören Yeri, sadece doğal ve tarihî bir cazibe merkezi değil; aynı zamanda sanatın halka taşındığı bir açık hava sahnesidir. 2023 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca düzenlenen Kültür Yolu Festivalleri kapsamına alınan Nevşehir'de

kültür-sanat etkinlikleri yoğun olarak Paşabağları Ören Yeri'nde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra piyanist ve besteci Fazıl Say ile Japonya'nın Kanuki Tiyatro Sanatçısı Hayato Murakami'nin katıldığı Türk-Japon dostluk ve kültür etkinliği, iki ülke arasında kültürel köprüler kurarken, açık hava müzelerinin entelektüel bir buluşma mekânı olabileceğini de gözler önüne sermiştir. Tarihî ve doğal ortamların sahneye dönüşmesi, farklı ülkelerden sanatçıların eserlerini doğrudan halkla paylaşmasına imkân tanıyarak, katılımcılara ortak bir kültürel deneyim yaşatmaktadır. Böylelikle sanat, salt bir performans olmaktan çıkıp ülkeler arası diyalog ve düşünsel paylaşım aracı hâline gelmektedir. Benzer şekilde, Antalya Devlet Opera ve Balesi sanatçılarından oluşan Venesa Ensemble grubu tarafından düzenlenen konser, müzik aracılığıyla toplumsal etkileşimi desteklemiştir.

Paşabağları Fazıl Say ile Hayato Murakami Konseri

Açık hava mekânları, ziyaretçilere sanatla doğrudan temas imkânı sunarken, izleyiciler de bu deneyim aracılığıyla hem estetik hem de kültürel bağ kurmuştur. Konserin sadece sahnede sunulan bir gösteri olmaktan çıkıp, halkın sanata erişimini artıran, kültürel paylaşıma ve duygusal etkileşime olanak tanıyan bir etkinliğe dönüştüğünü görmekteyiz.

Ankara Devlet Sahne Sanatları Topluluğu'nun 'Anadolu'dan Esintiler' adlı dans gösterisi, Türkiye'nin zengin folklorik mirasını sahneye taşıyarak açık hava müzelerinin yerel kültürü yaşatma ve halkla buluşturma işlevini ön plana çıkarmıştır. Geleneksel dansların tarihi

mekânlarda sergilenmesi hem yerel kültürün korunmasına hem de toplumun kültürel belleğini yeniden deneyimlemesine imkân sağlamaktadır. Ziyaretçiler, sadece bir gösteri izlemekle kalmayıp, Anadolu'nun ritimlerini, hikâyelerini ve estetik değerlerini doğrudan deneyimleyerek kültürel bir bağ kurmaktadır. Böylece açık hava etkinlikleri, halkın kendi kültürüne sahip çıkmasını ve yerel değerlerle estetik bir ilişki kurmasını destekleyen bir platform hâline gelmektedir. 'Kültür Yolu Koruyucuları' ise çocuklara yönelik olarak Nevşehir Müzesi tarafından düzenlenen ve açık hava müzeciliğinin nesillerin kültürel farkındalığını artırmadaki rolünü gözler önüne seren bir etkinliktir.

Çocuklar, tarihî ve doğal mekânlarda gerçekleştirilen atölyeler ve interaktif etkinlikler aracılığıyla yerel kültürü tanıırken yaratıcı düşünme ve estetik algılarını geliştirmektedir. Bu deneyimler, geleceğin bilinçli ve kültürel değerlere sahip yetişkinlerini yetiştirmeye katkıda bulunmakta ve sanat ile tarih

bilincinin toplumsal bir miras olarak nesiller arasında aktarılmasını sağlamaktadır. Açık hava etkinlikleri, böylece sadece bugünün değil, yarının kültürel ve entelektüel gelişimine de hizmet eden bir eğitim platformuna dönüşmektedir.

Seçilmiş Kaynakça

- Evci, A. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'nin Erişilebilir Turizm Açısından İrdelenmesi (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, Türkiye.
- Güngör, Ş. (2016). Koruma Statülerinin Koruma-Kullanma Dengesine Etkisi: Zelve Açık Hava Müzesi (Nevşehir/Avanos) [The effect of protection statuses on protection-use balance: The case of Zelve Open Air Museum (Nevşehir/Avanos)]. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(1), s.205–223.
- Sezer, M. S. (2010). Türkiye Turizm Sektöründe Müze Turizminin Payının Değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

- Urtekin, E. (2020). Kapadokya Bölgesinde Göreme Vadisinde Yer Alan karanlık Kilisenin Resim Programı. Muğla.

- Yılmaz, İ., & Ardiç Yetiş, Ş. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'ne Gelen Ziyaretçilerin Müze Deneyiminin Demografik Özelliklerine Göre Değişmesi [Change of museum experience in Göreme Open Air Museum accordance with individual characteristics]. Journal of Multidisciplinary Academic Tourism, 1(1), 44–59.

Metinde yer alan tüm görseller Nevşehir Müze Müdürlüğü arşivine aittir.

Kapadokya'nın vadilerinde yankılanan bir melodi, yalnızca bir etkinlik değil; geçmişle kurulan sessiz bir diyalogdur. Taşın, rüzgârın ve insan sesinin aynı anda var olduğu bu anlar, kültürün yaşanan bir deneyime dönüştüğü nadir karşılaşmalardır. Açık hava müzeleri, tam da bu yüzden, zamanı durduran değil; onu birlikte hissettiren sahnelerdir.